

GÖÇÜN FEMİNENLEŞMESİ: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN KADIN GÖÇMENLER

Olida BATMAZ

Göç Çalışmaları Staj Programı

“Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadındır”

-Mirjana Morokvasic

Özet

Göç literatüründe kadın sorunu uzun süredir önemsiz bir konu olarak kalmıştır. Ancak ikinci dalga feminizmin bir sonucu olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortaya çıkarılması, cinsiyet körlüğünü ortaya çıkarmış ve feminist akademisyenler, göç süreçlerinde kadınların ve toplumsal cinsiyetin önemini ve işlevselliğini vurgulayan çalışmalarla "göçün feminizasyonu" olgusunu açığa çıkarmışlardır. Toplumsal cinsiyet literatürünün geliştiği 1980'lerden itibaren yaşanan küresel ekonomik ve sosyal değişimler, Batının uyguladığı neoliberal politikalar, dünya genelinde yaşanan savaşlar, kadınları olumsuz olarak etkilemiş ve göç olgusu giderek kadınlaşmıştır. Göçmen kadınların giderek artan bir oranla işgücü piyasalarına katılımı bu kadınların görünürlüğünü arttırmak ile birlikte birçok olumsuz etkenlerle karşılaşmasına da neden olmuştur. Bu hassasiyetle yazılan bu çalışma, göç deneyimi yaşayan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan mağduriyetlerini ortaya çıkarmaya, bu kadınların göçlerinin nedenleri ve yöntemlerine, göç esnası ve sonrasında karşılaştıkları risklere ışık tutmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Kadın, Küreselleşme, Göçün Feminizasyonu, Kadın Göçmenler, Toplumsal Cinsiyet.*

Abstract

The problem of women has long been treated as an unimportant subject in the literature on migration. Yet the growth of gender inequality as a result of second-wave feminism has exposed gender blindness, and feminist scholars have exposed the phenomena of "feminization of migration" with studies highlighting the significance and functionality of women and gender in migratory processes. The neoliberal policies put in place by the West,

the conflicts that have taken place all over the world, and the phenomena of migration have all harmed femininity since the 1980s when gender literature first emerged. Immigrant women's growing presence in the job market has raised their visibility, but it has also exposed them to several disadvantages. This sensitively written study attempts to uncover the complaints of women who have migrated as a result of their gender roles as well as provide insight into the causes and methods of these women's migration as well as the risks they face both before and after migration.

Keywords: *Migration, Women, Globalization, Feminization of Migration, Women Migrants, Gender.*

Giriş

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur ve hemen hemen her insanın hayatında bir göç hikayesi vardır. Ulus devletler ve sınırlar var olduğundan beri önemli bir mesele haline dönüşen göç, bir yandan yaşanan savaşlar, çatışmalar, ekonomik ve çevresel sorunlar, diğer yandan da ulaşım ve iletişim kanallarının yaygınlaşması ve hızlanması ile giderek daha fazla insanın hayatını etkiler hale gelmiştir (Biehl & Danış , 2020: 8). Dolayısıyla son yıllarda göç çalışmaları büyük bir ivme kazanmıştır. Fakat göç çalışmalarında genellikle özne olarak erkek hareketinden söz edilmiştir. Bu durum ise uzun yıllar boyunca göçün erkek bir olgu olarak ele alınmasını ve kadınların göç çalışmalarında görünmez kılınmasına neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet literatürünün ön plana çıktığı 80'lere gelmeden önce göç çalışmalarında kadınlardan söz edilmemesinin en önemli faktörü göç literatürünün "*cinsiyet körü*" (*gender blind*) olmasıdır. Bunun bir yansıması olarak göç konulu makalelerde, 70'li yıllara kadar ki göç araştırmalarının cinsiyet farklılıklarını hiçbir şekilde önemsemeden kadının genellikle arka planda tutulduğu ve "*erkeklerle birlikte*", "*erkeğin arkasından*" veyahut "*erkekten sonra*" gibi kavramsallaştırmalarla sürekli önünde bir erkekle anlatıldığına vurgu yapılmıştır (Gürkan, 2021a). Dolayısıyla göçmen kadınlar her daim erkek tarafından gerçekleştirilen bir olayın 'edilgen figüranları' olarak incelenmiştir ve bu dönem çalışmalarında göçmen kadınların geleneksel değerlerin taşıyıcısı ve koruyucusu olmaları vasfıyla 'kurban göçmen kadın' stereotipine dönüştürüldüğü üzerinde de sıkça durulmuştur (Gürkan, 2021a). 1980'lerden itibaren ise kadınlar uluslararası göç alanında daha görünür olmaya başlamışlardır. Göçmen kadınların bir kategori olarak basitçe 'eklendiği' bu çalışmalar, zamanla yerini toplumsal

cinsiyetin feminist bir perspektifinden sorgulandığı çalışmalara bırakmıştır (Çoşkun, Göçmen Kadınlar, 2021). Mirjana Morokvasic'in (1984) "*Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadındır*" başlıklı çığır açan makalesi, toplumsal cinsiyet perspektifinden göç hareketlerini inceleyen akademik araştırmaların önemli bir başlangıcıdır. Morokvasic bu makalesinde; tüm dünyada yaşanan göç olgusunda kadınların daima çalıştıklarını ve hem ekonomik hem de demografik olarak önemli bir rol oynadıklarını ancak ekonomik aktivitelerin dışında tutulmalarından dolayı göçmen kadınların 1980'lere kadar sosyolojik olarak görünmez olduklarını vurgulamıştır (Morokvasic, 1984 akt. Gürkan, 2021a). Son tahlilde bu çalışma, son yıllarda akademide kendine daha çok yer bulan veya bulmaya çalışan 'göçün feminizasyonuna' ve göç eden kadınların neden göç ettiklerine, göç esnasında ve sonrasında ne gibi sorunlar yaşadıklarına ve son tahlilde göçün kadınlar üzerinde nasıl bir etki yarattığına dair sorulara cevap bulmaya odaklanmıştır.

1. Tarihsel Süreç İçerisinde Göç Olgusu ve Küreselleşmenin Etkisi

Göç, bir devinimdir ve insanlığın varoluşundan beri gerçekleşen evrensel bir olgudur. Tarih boyunca insanlar bazı sebeplerden dolayı yaşadıkları alanları terk edip, daha iyi koşullarda yaşamayı amaçlayarak başka yerlere göç etmişlerdir. Bu mekân değişimi basit veya sıradan bir olgu olmayıp; kendi kültürel öğelerini de gittikleri yerlere taşımaları ve gittikleri yerin de kültürel öğelerini benimseyip benimseyememe olayıdır (Gürkan, 2021b). Göçü zorlayan sebepler arasında ekonomik ve sosyal eşitsizlik, yoksulluk, siyasi baskı, zulüm, savaş ve doğal afetler gibi çok çeşitli ve kompleks durumlar yer almaktadır. Dolayısıyla göç olgusunda iki eğilim olduğunu söyleyebiliriz; ilki insani gerekçelerle daha iyi yaşam koşulları ve daha iyi iş fırsatları için gerçekleştirilen göç (ekonomik nedenler), ikincisi ise siyasi nedenlerle yaşanan alanların terk edilmesidir (zorunlu göç).

Günümüzde göçün değişen anlamına şahit olmaktayız. Bu noktada da tetikleyici etken şüphesiz "küreselleşmedir". 1950'lerin başından itibaren Avrupa'da kitlesel göçlerin başlaması, işçi/emek göçünün devletlerarası düzenlemeye konulması, 90'larda yaşanan siyasi değişikliklerle birlikte mülteci ve kayıt dışı göçmenlerin sayısının artması göçün bu yüzyılda daha da hızlanmasına neden olmuştur (Kaya, 2020). Dolayısıyla bu faktörlerle göçler küreselleşmiş ya da küreselleşmeyle bu faktörler ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Küreselleşme, göçün yapısı ve biçimi üzerinde etkili olmakla birlikte, yeni göç biçimlerini de ortaya

çıkarmıştır. Castles ve Miller'e göre 21. yy, "göçler çağı" olarak adlandırılmakta ve göçün küreselleşmesi, hızlanması, farklılaşması, siyasallaşması ve kadınlaşması bu çağın temel dinamiklerini ortaya koymaktadır ve küresel nitelikli göçlerde artık kadının fark edilmeye ve özne olarak ele alınmaya başlandığı görülmektedir (Castles & Mark, 2008: 15). 1960'lara kadar ki göç çalışmalarında özne, bekar ve genç erkek göçmenler olarak kabul edilmekteydi ve bu durumda da kadın göçmenler göç çalışmalarındaki istatistikî verilere dahil edilmemekteydi. Kadınlar daha çok aile birleşmeleriyle eşini takip eden, göç sürecinde karar mekanizmasına dahil olmayan ve gittiği ülkede de özel alanda kalmak zorunda olan göçmenler olarak görülmekteydi. Fakat, ikinci dalga feminizmin etkisiyle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortaya çıkarılması, kadınların özel alandaki konumunun sorgulanması ve özel olan politiktir anlayışıyla hareket edilmesi göç çalışmalarındaki cinsiyet körlüğünü (gender-blindness) ortaya çıkarmıştır (Kaya, 2020). Nitekim sayısal verilere de bakacak olursak; Anadolu Ajansı (AA) muhabirinin, BM Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2022 Dünya Göç Raporundan derlediği bilgilere göre, 2020 itibariyle dünya genelinde 281 milyon göçmen bulunmaktadır. Bir önceki yıla göre yüzde 3,5 artış gösteren göçmen nüfusunun 135 milyonu kadın ve 146 milyonu ise erkektir (Tarhan, 2022). Dolayısıyla küresel olarak kadın göçmenler bu oranın %48'ini oluştururken cinsiyet körü çalışmalar yürütmek ve sadece erkek göçmeni göçün aktörü olarak görmek tam anlamıyla göç hareketliliğini ve göçmen ilişkilerini anlayamayacağımızı göstermektedir.

2. Göç Çalışmalarında Kadının Yeri: Toplumsal Cinsiyet Olgusu

Toplumsal cinsiyet literatürünün ön plana çıktığı 1980'lerde yazılmış olan akademik çalışmalar göç literatüründe toplumsal cinsiyetin önemli bir faktör olarak gelişmesini sağlamıştır. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olma biçimlerinin kültür ve toplumsal normlar tarafından oluşturulduğunu iddia etmektedir. Cinsiyetin sadece biyolojik bir olgu değil aynı zamanda toplumsal olarak kodlanan bir norm olduğunu ve insanların kadın ve erkek gibi davranmaya başlayarak toplumun kendileri için biçtikleri roller içerisinde yaşadıklarını savunmaktadır (Kaya, 2020). Nitekim göçmen kadının bir kültür taşıyıcısı rolü üstlenmesiyle birlikte çocuklarına kendi kültür ve geleneğini aktarması, evdeki bütün sorumluluğu üstlenmesi ve emek piyasasında güvencesiz, vasıfsız ve ucuz işlerde çalışmak zorunda kalması toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önemli göstergeleri olarak görülmektedir (Kaya, 2020).

Bu alan içerisinde kendine yer bulan feminist teorisyenler ise göç çalışmalarında kadının yeri ve göçün toplumsal cinsiyet temelli sonuçlarının anlaşılmasına katkıda bulunarak, kadınların toplumsal aktör olarak göçü etkileme gücüne dikkat çekmektedirler. Bu açıdan kadınların kendileri ve aileleri için seçim ve planlar yapan bireyler olduklarına ve göç sürecinde sadece eşlerini takip eden pasif bireyler olmadıklarına ilişkin vurgu artmıştır (Dedeoğlu & Ekiz Gökmen, 2020: 25). Aynı zamanda toplumsal cinsiyeti göz önünde tutarak yapılan göç araştırmaları, kadınların dört farklı sosyal ilişki seti ve dolayısıyla iktidar ilişkisi içinde olduğuna dikkat çekmektedir: kadın olmaları, göçmen olmaları, farklı bir etnik gruba ve işçi sınıfına ait olmaları. Böylece göçmen işçi kadın, göçmen olarak yerli işçi kadın karşısında, kadın olarak erkek göçmen karşısında, işçi olarak vasıflı göçmen işçi karşısında dezavantajlı konumdadır (Toksöz, 2006: 83).

Son tahlilde toplumsal cinsiyet olgusunun göç çalışmalarına girmesiyle birlikte, göçün aile hiyerarşisini ve göçmen kadını nasıl dönüştürdüğü, kadın göçmenlerin hangi sektörlerde iş bulabildikleri, iş gücünün ve göçün feminizasyonu gibi konular araştırılmaya başlanmıştır.

2.1. Göçün Feminizasyonu

Göçün feminizasyonu tanımı en yalın haliyle, kadın göçmenlerin tüm göçmenler içindeki oranının artması, daha görünür olması ve birisine özellikle de erkeklere pasif biçimde bağımlı olmadan, çalışmak üzere göç edebilme eğilimlerinin artışı ifade etmektedir. (IOM, 2009) Kadın göçmenlerin oransal büyüklüğü aslında yeni bir olgu değildir. Neredeyse 1960'lardan bu yana kadınların göç içerisindeki payı erkeklere oldukça yakın seyrede gelmektedir. Ancak, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki göçmenler içerisinde kadın göçmenlerin oransal olarak ağırlığının artması, hatta bazı bölgelerde kadın göçmen oranının %70-80 lere çıkması göçün feminizasyonu kavramını gündeme getirmiştir (Doğan, 2021, ss. 41-42).

Bu sürecin başlangıcı 1970'lerden sonraki dünya içerisinde düşünebileceğimiz, kırılma noktalarından biri olan SSCB'nin yıkılışıdır. Aynı zamanda 70'lerin sonundan 90'ların başına kadar gelen süreç içerisinde yaklaşmakta olan neoliberal dalganın esintileri de önem arz etmektedir. Genel olarak imalat sektörünün yerini hizmet sektörüne bırakması söz konusu olmakla birlikte bu durum tepe noktasına Sovyetlerin dağılışıyla ulaşmıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra buradaki kadınlar başta Avrupa ve ABD olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerine göç etmişlerdir. Çünkü yıkılan siyasi-iktisadi ortamda hayatta kalabilmek oldukça

zordu. Dolayısıyla SSCB'nin yıkılışı ile kitleselleşen bir kadın devinimi söz konusu olmuştur denilebilir. Sonuç olarak dünya küresel sisteminin belirginleştiği 70'li yıllardan itibaren kadınların göçünün oranca artmaya başlaması ve göç literatüründeki cinsiyet körlüğünün yavaş yavaş ortadan kalkması göçün feminizasyonu kavramının ortaya çıkmasında önemli iki etmen olarak görülebilir.

Eleştirel olarak bazı çalışmalar ise göçte kadınlaşma eğiliminin kabulünü, göçmen kadınların sayılarının artmasından ziyade kadınların göç deneyimlerinin yüksek düzeyde toplumsal cinsiyetle ilişkili olduğunu gösteren, toplumsal cinsiyeti analitik bir kategori olarak ele alan feminist araştırmaların bir sonucu olduğunu söylemektedir (Coşkun, 2021a). Feminist çalışmalar, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin, baskıların, rollerin ve sorumlulukların kadınların göç kararlarını etkilediğini ve kadınların göçü erkeklerden farklı olarak deneyimlediklerini çok bariz bir şekilde göstermekle birlikte kadınlar için boşanmanın zorluğu ya da boşandıktan sonra gelen toplumsal baskı, can güvenliğinin ve ekonomik özgürlüğün kimi kadında olmamasının yarattığı zorlayıcı faktörler ve aile içi şiddet kadınların göç etmesinde önemli unsurlar olarak yer almaktadır. Aynı zamanda göçmen kadınların kendi aralarındaki farklılıklar ve değişik geçmişlere ve tecrübelerine sahip oldukları gerçeği göz ardı edilmektedir. Kofman'a göre egemen göç modelinde *"dışarıda yeni fırsatlar arayan maceracı erkek ve ona sonradan katılan ailesi"* şeklinde bir erkek sapması mevcuttur (Kofman, 1999 akt. Toksöz, 2006: 83). Bu model kadınları, istihdamına ikincil önem atfedilen pasif izleyicileri ve bağımlı aile üyeleri olarak sunarken kendi başına göç eden ve aile karar alma süreçlerine katılan kadınlar bu modelde temsil edilmemektedir. Fakat literatürde gelişen bir alan olan göçün feminizasyonu ile kadınların geride kalan pasif bireyler olmadıklarını ve günümüzde göç sürecinin etken unsurları haline geldiklerini görmekteyiz.

Bu anlamda göçün feminizasyonu penceresinden göç olgusuna bakan literatür esasen, göç öncesinde, sırasında ve sonrasında cinsiyete ve toplumsal cinsiyet normlarına bağlı olarak kadınların yaşadıkları deneyimleri hem mikro hem de makro etkileri açısından irdeleyen bir çalışma alanıdır.

Son olarak göçün feminizasyonu temel olarak beş alandaki eğilim veya durum ile ilişkili görülmektedir:

Piper’a göre bunlardan ilki, ekonomik yönden gelişmiş ülkelerdeki kadın göçmen oranının daha fazla olması, ikincisi, genel olarak kadın göçmen sayısındaki artış, üçüncüsü, kadının sadece aile birleşmesi ya da evlilik gibi klasikleşmiş kadın göç hareketlerinin dışına çıkarak, işçi göçünden, insan ticareti ve sığınmacı göçüne kadar göçün tüm çeşitlerinde yer alması, dördüncüsü ise doğrudan olmasa da dolaylı olarak kadınla ilgilidir. Buna göre kadınların göçte daha çok yer almasının bir nedeni, erkeklerin ülkelerinde tam zamanlı iş bulmasındaki güçlüklerin kadınları başka coğrafyalarda iş aramaya yöneltmesidir. Beşinci ve son eğilim ise hedef ülkelerde, “kadınlarla özdeşleşmiş” işlere (hemşirelik, hasta bakıcılığı, ev temizliği, bakıcılık vb.) olan talebin artmasıdır (Piper, 2006; akt. Yılmaz, 2019: 387).

2.2. İşgücünün Feminizasyonu

Göçün feminizasyonu ile bağlantılı bir kavram olan işgücünün feminizasyonu, kadınların istihdamının düzenli bir şekilde artması anlamına gelmektedir ve şüphesiz bunda en büyük etmen küreselleşmedir. Küresel ekonomi içerisinde iş gücünün feminizasyon sürecini yaşaması göç eden kadın sayısının ve oranının artmasına katkı sağlamıştır (Küçük, 2022: 29). Aynı şekilde küreselleşme süreciyle göçün kadınlaşmasını birlikte okuyan Sassen, göçmen kadının yoğunlukla kadınlık rolleri gerektiren işlerde çalışmasının toplumsal cinsiyet rollerinin tekrarlanmasına yol açtığını ve kadın göçmenlerin uluslararası bakım ve hizmet sektöründe ucuz emek sağlayıcısı olduğunu belirtmektedir (Sassen, 1984; akt. Kaya, 2020). Bu nedenle küresel kapitalist sistemde göçmen kadın emeği her zaman karşılıklı bulacaktır ve gelişmiş ülkelerin düşük ücretli işçiler talep etmesi, hizmet sektörünün gelişerek fiziksel güce dayalı işlerin azalması, yerli kadının politikleşmesi ve üretimin sınıf ve ırk ekseninde yeniden şekillenmesi kadın göçmen işçi talebini arttıracaktır (Sassen, 1998; akt. Kaya, 2020). Dolayısıyla kadınların uluslararası göç süreçlerinin önemli aktörleri haline gelmesi, göç çalışmaları içerisinde daha görünür olması ve kadın odaklı çalışmaların sayısının artması hem göçün feminizasyonu hem de buna paralel olarak meydana gelen işgücü piyasasının feminizasyonu ile ortaya çıkmıştır denilebilir.

Sonuç olarak 21.yy.’da kadının göç olgusu ile artan bir şekilde anılmaya başlanmasını tek başına niceliksel bir veriyle açıklamak yetersiz kalacaktır. Şöyle ki: kadının hane ekonomisine katkısının artması ya da bunu bizzat üstlenmesi nedeniyle iş piyasasına katılımındaki artış; münferit olarak göç etme eğilimi, sosyal yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi, gündelik

hayatta görünürlüğünün artması kadın göçünü daha belirgin kılmıştır (Yılmaz, 2019: 387). Son tahlilde göç olgusunun kadınlar perspektifinde niteliğini anlamak adına, kadın göçmenlerin neden göç ettikleri, göç esnasında ve sonunda ne gibi risklerle karşılaştıkları sorularını cevaplamak doğru olacaktır.

3. Kadınlar Neden Göç Ediyor? / Zorunlu ve Gönüllü Göç Odağında Sınıflandırma

Genel olarak kadınlar; yoksulluk, güvenlik sorunları, iş pazarı talebi, aile birleşmeleri, evlilik, ücret farklılıkları ve yurt dışı bağlantıları gibi nedenlerle göç etmektedirler (Mollard, 2010 akt. Yılmaz, 2019). Dolayısıyla göçmen profillerindeki çeşitliliğin yanı sıra göçmenlerin göç etme nedenlerinde de bir çeşitlenmenin var olduğu bir gerçektir (Koser, 2007).

Bu noktada işçi göçü, aile birleşimi ile yapılan göçler ve evlenme amacıyla yapılan göçler kadınların gönüllü göç sınıflandırmasına dahil edilirken; zorunlu göç kategorisinde, mülteci/sığınmacılar ile insan ticareti mağdurları yer almaktadır.

İşçi Göçü: Kadınlar geleneksel rollerin dışında, göç ettikleri ülkede geçimlerini sağlayabilmek için istihdam sürecine katılmak zorunda kalabilmekte veya istihdam sürecine katılmak amacıyla göç edebilmektedir (Küçük, 2022: 30). Göçmen kadınların iş gücü piyasalarındaki konumu da yerli kadınlara ve göçmen erkeklere göre farklılık göstermekle birlikte göçmen kadınlar çoğu zaman eğitim durumlarından veya sahip oldukları mesleklerinden bağımsız olarak göç ettikleri ülkelerde toplumsal cinsiyet normları itibarıyla kadın işi (gender segregated work) olarak görülen işlerde çalışmaktadırlar (çocuk bakıcılığı, ev içi hizmetler, hasta bakımı, bavul ticareti vb.). Dolayısıyla geldikleri ülkelerde nitelikli işgücü olarak sayılabilen göçmen kadınlar göç ettikleri ülkelerde nitelik gerektirmeyen ev ve bakım hizmetlerinde iş bulabilmektedirler. Gelişmiş ülkelerdeki bu bakım hizmetlerine daha fazla ihtiyaç duyulmasının birincil etmeni ise hedef ülkedeki nüfusun yaşlanması ve sosyal devlet anlayışının çökmesidir. Yani devletin bakım hizmetleri için vermiş olduğu kurumsal ve maddi desteklerin kesilerek, bakım hizmetlerini bireylerin sorumluluğuna yüklemesidir. Bu da zaten neoliberal siyasi ve iktisadi politikaların özünü oluşturmaktadır (Sapmaz, 2017). Göçmen kadınların kayıt dışı ve ev içinde çalışıyor olmaları aynı zamanda bu kadınların sömürüye ve istismara açık hale gelmelerini arttırmıştır. Pasaportlarına el konulan ve bu nedenle işverene bağımlı olan kadın göçmenler, çalışma saat ve süreleri belirli olmadan uzun

saatler boyunca ve sürekli olarak çalıştırılmaya zorlanmakta, taciz, tecavüz gibi çeşitli istismarlara maruz kalabilmektedirler.

Ev hizmetlerinin yanı sıra hemşirelik ve öğretmenlik gibi eğitim gerektiren işler ve cinsiyete dayalı seks işçiliği de kadınlara özgü iş sınıflandırmasında yer almaktadır (Yılmaz, 2019: 388). Dolayısıyla göçmen kadınların, göçmen erkeklere kıyasla daha az ücretle, daha zor koşullarda ve daha fazla baskı altında çalıştıkları söylenebilir. Aynı zamanda Güneydoğu Asya ülkeleri devlet politikası olarak özellikle kadın göçünü desteklemektedir çünkü göçmen kadınların göçmen erkeklere oranla ülkelerine döviz gönderme eğiliminde daha istikrarlı ve güvenilir olduğu görülmüştür.

Aile Birleşimi ile Yapılan Göç: Kadının ikincil bir konumda görüldüğü ve göçün daha az çalışılmış bir alanı olan aile birleşmesi amacıyla yapılan kadın göçü, ekonomik açıdan gelişmiş ülkelere yapılan kadın göçünün birincil şeklini oluşturmaktadır. Örneğin ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Avrupa ülkelerine yapılan kadın göçünün temel nedeni aile birleşimidir (Yılmaz, 2019: 389). Eşlerinin ardından yola çıkmış kadın göçmenlerin deneyimleri üzerinden çalışılan bu alanda gerek dil bariyerleri gerekse erkek egemen toplumun genel hakimiyeti üzerinden baktığımızda kadın göçmenler için güvenli olmayan yerlerdir. Diğer bir yandan öncü olarak kadının göç etmesi ve ona sonradan katılan ailesi şeklinde de sapmalar mevcuttur. Örneğin ev hizmetlerinde çalışan kadın göçmenler ilk göç eden aile bireyleridir ve kadınlar daimi oturma izni aldıktan sonra, ailenin diğer bireyleri de göçe katılmaktadır (Yılmaz, 2019).

Evlenme Amacıyla Yapılan Göç: Evlilik sonrası eşlerden birinin, diğerinin yaşadığı yerleşim yerine göç etmesiyle oluşan bu göç türünde, kocanın ailesinin bulunduğu yerleşim yerine göç edilmesi geleneği “*babayerlilik*”, kadının ailesinin yerleşim yerine göç edilmesi de “*anayerlilik*” olarak anılmaktadır (Yılmaz, 2019: 390). Dünya geneline bakıldığında evlilikle beraber çoğunlukla kadınların kocalarının yerleşim yerine göç ettikleri görülmektedir. Sıklıkla karşılaşılan bir diğer durum ise Sovyetlerin dağılmasıyla oluşan göç dalgasının içerisinde kâğıt üstü evliliklerin yoğunlaşmış olmasıdır. Literatüre “sipariş evlilik” olarak geçen bu durum ekonomik açıdan gelişmiş ülke erkeklerinin, daha az gelişmiş ülkeden kadınlarla evlenmesi şeklinde de yapılmaktadır.

Mülteci/Sığınmacı Göçü: Savaş ya da iç savaş gibi durumların yanı sıra ülkelerinde ayrımcılığa uğrayan ya da kötü muameleye maruz kalan kadınlar da sığınmacı olarak başka ülkelere göç etmektedirler. Kadın sığınmacılar normal göçmenlerin aksine temel güvenlik ve korunma sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalmakta, fiziksel saldırı ve istismara karşı daha kırılgan olmaktadır. Dolayısıyla çocuklar ve kadınlar gibi, normal şartlarda bile farklı şekillerde sömürüye uğrayan sosyal gruplar, “göçmen olma” halinden çok daha fazla etkilenebilmekte ve diğer sığınmacılarda olduğu gibi, belge eksikliği nedeniyle haklı nedenini ispatlamakta güçlüklerle karşılaşabilmektedirler (Yılmaz, 2019, ss. 390-391).

İnsan Ticareti Mağdurları: İnsan ticareti de kadın göçmenlerin mağdur olduğu alanlardan bir diğeridir. Göç politikaları nedeniyle kimi zaman kadınlar göç sürecine kendiliğinden katılamamakta, aracılar başvurabilmekte ve kandırılarak insan tacirlerinin kölesi haline gelmektedirler (Şeker & Uçan, 2016: 209). Göçmen kadınlar yasadışı fuhuş yaptığı veya bulaşıcı hastalık taşıdığı gerekçesiyle gözaltına alınarak sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmakta, dil yetersizliği ve bilgi eksikliği nedeniyle kendini kolluk güçlerine karşı savunmakta güçlük çekmekte, bu durum göçmen kadınların insan tacirleri tarafından istismara uğramasını kolaylaştırabilmektedir (Coşkun, 2014, ss. 196-197).

4. Göç Sırasında ve Sonrasında Kadınlar Ne Gibi Sorunlar Yaşıyorlar?

Göçmen kadınlar, yukarıda sıralanan alanlarda çeşitli sömürü ve istismarlara maruz kalmakla beraber, başta sağlık koşullarının yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar olmak üzere farklı sorunlar ve risklerle karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Hijyen olanaklarına sınırlı erişim,
- Üreme sağlığıyla ilgili ve gebelik önleyici sağlık önlemlerin yeterince alınmaması ya da bunlara ulaşamama,
- Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunamama,
- Aile içi şiddeti bildirememe,
- Fiziksel, ruhsal ve cinsel şiddet,
- Sınır dışı edilme korkusuyla her türlü sömürüye açık hale gelme,
- Dil yetersizlikleri nedeniyle her türlü imkândan yoksun kılınma (Yılmaz, 2019, ss. 393-394).

Dolayısıyla göç etmenin kendisi başlı başına zorlayıcı bir süreç iken kadın olarak göç etmek daha da zor bir hal almaktadır. Diğer bir taraftan, bu kadınlar içinde daha fazla korunmaya muhtaç olan kadınlar vardır. Bunlar;

- Refakatsiz ve tecrit edilmiş olan tek kadınlar,
- Cinsel şiddet kurbanı olan kadınlar,
- Eşcinsel olan kadınlar,
- Ruh sağlığı bozuk olan kadınlar,
- Geçici koruma bölgelerinde ya da göz altında bulunan kadınlar olarak sıralanabilir (Yılmaz, 2019: 394).

Sonuç

Kadının göç literatüründeki yerinin ve durumunun toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alındığı bu çalışmada küreselleşme ile göçün değişen anlamına değinilmiş, iş gücünün ve göçün feminizasyonu ile kadınların uluslararası göçte daha görünür ve aktif olması üzerinde durulmuştur. Kadınların zorunlu ve gönüllü göç sınıflandırması altında neden göç ettiklerine değinilmiş, göç esnasında ve sonrasında göçmen kadınların ne gibi riskler ve sorunlarla karşılaştıkları ile çalışma bitirilmiştir.

Morakvasic'in "Göçmen Kuşlar Aynı Zamanda Kadındır" adlı çalışması ile irdelenmeye başlanan, kadının göç çalışmalarındaki yeri ve durumu, günümüzde kadın göçmenlerin kaynak ülkedeki entegrasyon politikalarına kadar ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Günümüzde kadın göçmenler toplumsal cinsiyete dayalı, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler karşısında dezavantajlı olsalar da feminist çalışmalar, bugün kadınların göçün aktif katılımcıları olduğuna ve göçü etkileyici kapasitelerine vurgu yapmaktadır (Dedeoğlu & Ekiz Gökmen, 2020: 25). Kadınlar her ne kadar göç süresince zorlu şartlarla karşılaşsalar da göç etmekten vazgeçmemektedirler. Çünkü göç bazen aile hiyerarşisine direnmek, zorba bir eşten kaçmak, toplumsal etiketlenmelerden kurtulmak için de bir yoldur (Kaya, 2020). Bu noktada göçün, kimi kadın için özgürleştirici bir etkisi olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Sonuç olarak kadın göçmenlerin göç süresince yaşadıklarının düzenli olarak incelenmesi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için ulusal ve uluslararası alanda çeşitli düzenlemeler

yapılmalı ve insanlık hakları gözetilmelidir. Fakat unutulmamalıdır ki göç edenler her zaman rakamların ve istatistiklerin çok daha ötesindedir (Doğan, 2021).

Kaynakça

Biehl, K., & Danış , D. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları*. İstanbul: SU Gender ve GAR.

Castles, S., & Mark, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Coşkun, E. (2014). Türkiye'de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti. *Çalışma ve Toplum Ekonomi Hukuk Dergisi*, 42(3), 185-206.

Çoşkun, E. (2021, Ocak 5). Göçmen Kadınlar. Mart 14, 2023 tarihinde feministbellek: <https://feministbellek.org/gocmen-kadınlar/> adresinden alındı

Dedeoğlu , S., & Ekiz Gökmen, Ç. (2020). *Göç Teorileri, Göçmen Emegi ve Entegrasyon: Kadının Yeri*. K. Biehl, & D. Danış (Dü) içinde, Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları (s. 18-37). İstanbul: SU Gender ve GAR.

Doğan, D. (2021, Mayıs). Kadın ve Göç İlişisini Anlamak. (M. Alpar, Dü.) Kış Stajı Özel Sayısı 2, s. 41-46.

Gürkan, F. A. (2021, Ekim 19). Göç Olgusunun Kavramsal Boyutu. Mart 16, 2023 tarihinde STRASAM:

<https://strasam.org/ua-iliskiler/uluslararası-sorunlar/goc-olgusunun-kavramsal-boyutu-163> adresinden alındı

Gürkan, F. A. (2021, Ekim 19). Uluslararası Göçte Kadın. Mart 15, 2023 tarihinde STRASAM: <https://strasam.org/ua-iliskiler/uluslararası-sorunlar/uluslararası-gocte-kadin-166> adresinden alındı

IOM. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü* (Cilt No:18). Cenevre: IOM.

Kaya, S. B. (2020, Mayıs 2). Göçmen Kadının Dayanılmaz Hafifliği vs Ağırlığı Üzerine. Mart 16, 2023 tarihinde daktilo 1984: <https://daktilo1984.com/forum/gocmen-kadinin-dayanilmaz-hafifligi-vs-agirligi-uzerine/> adresinden alındı

Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Küçük, H. (2022, Haziran). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göç Sürecinde Kadın ve Erkek. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), 26-37.

Sapmaz, H. (2017). Kadın, Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme. *Yasama Dergisi*, 32, 52-53.

Şeker, D., & Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın. *CBÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 14(1), 200-2014.

Tarhan, M. (2022). Dünya nüfusunun yüzde 3,6'sı göçmen. Ankara: Anadolu Ajansı. Mart 16, 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/dunya-nufusunun-yuzde-3-6si-gocmen/2766130> adresinden alındı

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.

Wikipedia. (2022, Mayıs 27). Nisan 1, 2023 tarihinde Kişisel Olan Politiktir: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ki%C5%9Fisel_olan_politiktir adresinden alındı

Yılmaz, A. (2019). GÖÇ VE KADIN: “GÖÇÜN FEMİNİZASYONU” ve Kadın Göçmenlerin Durumu. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 384-397.